

Instytucija u subjektu

(na primjeru pravnoga poimanja uvrede)

Sažetak:

U članku koristim altiserovsko i lakanovsko nasljeđe kako bih na primjeru pravnog koncepta uvrede pokazao kako se subjekt konstituira na presjeku raznih institucija koje po sebi nisu adekvatne. Zbog toga i subjekt ostaje rascijepljen i nedovršen. Ova koncepcija konstitucije subjekta ima posljedice i na teoriju ideologije. To jest: subjekt je interpeliran u određenu ideologiju samo kad ideološke fantazije pomažu artikulirati subjektovu vlastitu nesvjesnu želju kao odgovor na subjektov zahtjev za smislom, koji subjekt pogrešno interpretira kao pitanje Drugog: "Che vuoi?"

Ključne riječi: subjekt, institucija, ideologija, interpelacija, želja

IZBOR PREDMETA

Uvreda nam se čini dobrim predmetom proučavanja.

Iako je njeno postojanje "isključivo" diskurzivno, istovremeno ima, barem ukoliko je uspješna u Austinovu smislu, (Austin 1990, str. 25) snažne posljedice u "materijalnoj stvarnosti". Spada dakle među performative, izjave sa ilokucijskom moći, te je također među njima nekakav osobenjak, jer nije moguća u eksplicitnom obliku: nekoga ne možemo (barem načelno) uvrijediti time da mu kažemo: "Vrijedam vas!" Uvijek mora biti implicitna, uvijena, te je zapravo više ovisna o sadržaju izjave i izjavne situacije, nego od same forme. Ali naša namjera nije proučavati uvredu sa stajališta teorije performativa, barem ne više no što je potrebno.¹

S druge strane se čini, da uvreda odgovara Durkheimovoj definiciji društvene činjenice, ako već ne Maussovoj definiciji totalne društvene činjenice. Naime, postoji kao stvar i domorodački² pogled na nju, mada bismo te dvije instance, osim u analitičke svrhe, zbog gore navedenih razloga teško odvojili (zapravo kao stvar bez domorodačkog pogleda uopće ne bi mogla postojati). Pored toga leži na sjecištu barem triju simboličkih društvenih protokola: diskurzivnog, komunikacijskog i pravnog. Upravo taj zadnji bit će predmetom našega proučavanja.

¹ Naša prvobitna namjera je inače bila na primjeru faktičnih prosudbi poduprijeti tezu, kako teorija nije praktična, s tim, da bi aplicirali nešto teorije komunikacije te pokazali, da se sudska odluka ne može temeljiti na teoriji. Ta zadaća nam se kasnije učinila istovremeno preteška, a s druge strane opet prelagana, te je ujedno naše razmišljanje zaokrenula u drugome smjeru.

Iz zakona o djelu protiv časti i ugleda u prvom ćemo dijelu teksta pokušati izlučiti odnosno izolirati neke ideološke momente - dakle, obaviti ćemo svojevrsnu analizu (demistifikaciju) zasljepljenja, koje je na djelu u konkretnoj instituciji, u konkretnom povijesnome trenutku. Ideologiju ćemo ovdje razumjeti u Althusserovom smislu, kao materijalno, postojeće u ideološkim aparatima. Materijalnost je u ovom primjeru uglavnom diskurzivna; ideološki aparat je Pravo kao institucija, sa svim sredstvima koja ima na raspolaganju.

Zatim ćemo u drugom, više formalnome dijelu uz pomoć aparata lak anovske psihoanalize pokušati poopćiti zaključke te izvesti konzekvence za instituciju te ideologiju uopće. Pravo ćemo uzeti za primjer i pretpostavljati da sve institucije djeluju kroz iste mehanizme. Uvreda će nam koristiti samo kao primjer.

I.

Pravo i uvreda

Prva stvar koju smo uočili kod čitanja zakona jest da pravo kod uvrede³ razlikuje više sastavnih dijelova, kao što su: povrijeđenost, namjera, čast itd. Te elemente je moguće uvrstiti u dvije veće skupine: subjektivne te objektivne (intersubjektivne) sastavne dijelove.⁴ Među subjektivne možemo ubrojiti znanje, uvrijeđenost i namjeru, među objektivne pak (ne)istinitost te štetu časti i ugledu.

Tako je za *uvredu* (članak 169.) bitno subjektivno gledište:

"Tko nekoga uvrijedi, kažnjava se..."

Dakle nije bitna istinitost ili neistinitost onoga čime netko nekoga uvrijedi, bitan je samo subjektivni osjećaj uvrijeđenosti.

Međutim je kod *vrijedanja optužbom* (članak 171.) suprotno:

"Tko o nekome tvrdi...nešto, što može štetiti njegovoj časti ili ugledu..."

Tu više nije bitna uvrijeđenost, nego mogućnost negativnoga učinka na neki entitet, koji je suštinski ne-subjektivan, objektivan ili barem intersubjektivan. Stvar je inače zapletenija, pa se u trećem retku kao negativan uvjet ispostavlja istinitost odnosno utemeljeno vjerovanje te se u tom primjeru počinitelj ne može kazniti po tom članku, ali se može kazniti za uvredu ili ga se može teretiti za kazneni čin s namjerom omalovažavanja.

Kod *klevete* (članak 170.) su prisutni sastavni dijelovi obaju skupina:

"Tko o nekome ...iznosi nešto neistinito, što može štetiti njegovoj časti ili ugledu, iako zna da je to ...neistinito"

Dakle imamo dvije intersubjektivne komponente, (ne)istinitost i čast, te jednu subjektivnu - znanje: lako je kleveta ovaj put na strani počinitelja, za razliku od uvrede, koja je na strani oštećenika.

Okrivljavanjem za kazneno djelo s namjerom omalovažavanja (u nastavku OKD; članak 173.) izlaže namjeru:

² U smislu Geertzovog pojma koji iznosi u članku "From native's point of view" (Geertz, 1996)

³ Izraz upotrebljavamo za sva kažnjiva djela u osamnaestom poglavlju Kaznenoga zakona - Kažnjiva djela protiv časti i ugleda (članci 169-179).

⁴ Tu izraze subjektivno i objektivno ne upotrebljavamo u teoretskom smislu, nego sa stajališta prava. Dakle: upotrebljavamo ih u smislu nekog mitskog pravnog tumačenja (koliko smo ga uspjeli razabrati iz konteksta), kako bi nam ga rastumačio "domorodac". Dobro bi nam došli konkretni primjeri, ali nadajmo se, da nismo daleko od "istine". Nije teško pokazati, da razlika postoji: uvrijeđeni mora "dokazati" svoje duševne boli, a optuženiku se mora dokazati namjera, međutim samo kad se npr. predbacivanje "ustanovi". Naša podjela je uistinu donekle instinktivna, mada je utemeljena upravo u domorodačkom pogledu. cf. također Geertz (1996.)

“Tko s namjerom omalovažavanja nekoga okrivljava...”

Dakle, ponovno samo jedna subjektivna komponenta.

Kada pak stignemo do *klevete* (članak 172.), stvari se mijenjaju.

“Tko tvrdi ili iznosi nešto iz *osobnoga ili obiteljskoga života* neke osobe, što može škoditi njenome *ugledu*, kažnjava se...”

Iznenadaenje stiže u četvrtom stavku istoga članka:

“*Istinitost ili neistinitost* onoga što se tvrdi ili iznosi iz *osobnoga ili obiteljskoga života* nekoga drugoga, *nije moguće dokazati...*”

Na prvi pogled čini se kako pravo poštuje privatnost i obiteljski život pojedinca te u tu svrhu uvodi razne pravne osigurače. Što je također, istina, i lijepo i ispravno. Ali! Zašto se najednom uvodi nova dihotomija⁵ privatno/javno, zašto pravo uopće uvodi neki prostor u kojem distinkcija istinito/neistinito gubi svoje značenje i zašto upravo privatno i obiteljsko imaju privilegiran položaj? Na ta pitanja po našem mišljenju treba odgovoriti te ćemo ih u tu svrhu najprije raspodijeliti, a zatim i pokušati povezati⁶.

Analiza pravne koncepcije

Možemo krenuti redom: zašto se, dakle, uvodi novi par? Pitanje također možemo postaviti u negativnom obliku: zar nije dovoljno razlikovanje subjektivno/objektivno da bismo zahvatili i osmislili cjelokupno polje? Što se nas tiče, dovoljno je. Postoje subjektivne i objektivne činjenice, koje je različitim metodama moguće provjeriti. Očito ipak nije tako i to novo gledište nije moguće svesti na prijašnje, pa uostalom nije ni potrebno. Pogledajmo: imali smo dvije vrste činjenica, subjektivne i objektivne. Među subjektivne bismo ubrojili vjerovanje, znanje, namjeru i uvrijeđenost. Među objektivne predbacivanje, kažnjivo djelo, povredu časti i ugleda te (ne)istinitost. Sada ih možemo pokušati prerasporediti po novoj shemi. S (ne)istinitošću nema problema, barem pravo postulira ovako: “(Ne)istinitost će biti javna, ili je uopće neće biti!”⁷ Čast i ugled bismo tako već i po definiciji morali ubrajati u javno. Namjera i uvrijeđenost bi se vjerojatno mogli uvrstiti u privatno. Do tu se nova podjela podudara sa starom. Subjektivno s privatnim i objektivno s javnim.

Problem nastaje s kažnjivim djelom. S jedne strane kažnjivo je djelo upravo sigurno stvar javnosti, s druge strane mnogo ih se počinu u obiteljima i vjerojatno većina u “privatnosti”. Vjerovanje i znanje bismo tako mogli uvrstiti u obje skupine: predikati su pojedinaca, a ipak se proizvode u javnosti te također u zakonu nastupaju kao vjerovanje odnosno znanje o (ne)istinitosti, koja spada u javno. Dakle pri raspoređivanju nailazimo na poteškoće - što je još teže, čini nam se da nova podjela relativizira i onu staru, jer bismo, na primjer, znanje mogli ubrojiti među objektivne, a čast među subjektivne komponente. Dakle, ako rezimiramo: u jednoj se točki obje podjele pokazuju kao nepertinentne, a usprkos tome ustraju i čuvaju neku funkciju.

⁵ Dihotomija zapravo nije nova, pojavljuje se kod svih nabrojanih kažnjivih djela, ali u drugačijem obliku: kod svih su kazne strože za uvrede počinjene u javnosti, što se čini prilično samorazumljivo. Upravo zato je taj članak toliko korisniji, gdje se podjela pokazuje u novoj svjetlosti.

⁶ Ovdje ispuštamo neke zanimljivosti, kao na primjer: kod OKD je bitna namjera, kod uvredljivog okrivljenja bitan je samo mogući učinak. Dakle u prvom primjeru imamo donekle karikirano kažnjivo djelo bez posljedice, u drugome čak bez oboje, uzroka i posljedice. K tome je kod uvrede kaznu dozvoljeno oprostiti, ukoliko je povrijeđeni uvredu povukao. Pravo dakle uvredi priznaje neku funkciju u očuvanju društvene kohezije, mada s negativnim učinkom, koji uspostavlja socijalnu distancu. Iz rasprave smo također i spustili članke 174-179, kod kojih nam se ideološke dimenzije čine preočite.

⁷ Uvreda je tako *contradictio in adiecto*, osim ako pretpostavljamo da su subjektivni osjećaji istovremeno javni. U tom primjeru bi mogli kao potporu za svjedoke dovesti i narikače - i tu nismo daleko od istine.

SUBJEKTIVNO		OBJEKTIVNO	
VJEROVANJE		PREDBACIVANJE	
ZNAJNE		KAŽNJIVO DJELO	
NAMJERA		POVREDA ČASTI...	
UVRIJEĐENOST		(NE)ISTINITOST	
PRIVATNO		JAVNO	
UVRIJEĐENOST		PREDBACIVANJE	
NAMJERA		POVREDA ČASTI...	
VJEROVANJE	ZNAJNE	(NE)ISTINITOST	KAŽNJIVO DJELO

Slika 1: Dva kriterija podjele

Drugo pitanje: čemu prostor, gdje između istinitosti i neistinitosti nema razlike? Pravni sustav se ne upliće u privatnost obitelji, ukoliko ne dođe do kažnjivoga djela. Isto bismo mogli tvrditi za ostale javne odnosno državne institucije. U sferi privatnosti, privatnost je uistinu garantirana, zaštićena od javnosti, društva; tu svatko živi po svome. Nema mjerila s kojim bismo odredili koji je život pravilan te zbog toga također (ne)istinitost gubi svoj značaj - kako bismo odlučili što je istinito, a da ne upletemo vrijednosni sud o tome što je ispravno.

Ipak, postaje očito da javno usprkos formalnoj diferencijaciji itekako utječe na privatno. Spomenimo tako medije ili zakone, koji nam na razne načine oblikuju život. Ne smijemo zaboraviti školu, koja je opredijeljena (također) kao odgojni aparat te naravno javno mnijenje (koje niti nije nužno većinsko mnijenje - kao što ni za moralnu većinu nije nužno da je većina), zbog kojeg možemo brzo biti isključeni iz društva ukoliko nismo dovoljno konformni, premda u svojoj privatnosti.

Zapravo sam zakon u članku 172. pretpostavlja da se čast i ugled kao nešto javno svejedno temelje na privatnosti i to nikako nije nebitno - iako je zakon namijenjen upravo zaštititi, posljedice klevete ostaju i ukoliko je počinitelj osuđen.

Kao što smo gore već spomenuli, privatno je prostor gdje se čovjek oslobađa društvenih okova, odbacuje maske i zapravo postaje svoj gospodar. Zašto se to događa upravo tu, jasno je, do neke mjere čak i tautološki: privatnost je jedino mjesto gdje je čovjek "za sebe" - moguća je tek kada postoji kao institucionaliziran prostor - pred tim je u najboljem slučaju subjektivnost.

Zanimljivo je da se u našem društvu (koje je tu jedino relevantno) u tom prostoru odvija veliki dio za društvo više ili manje bezuvjetnih aktivnosti. Tu je najprije prokreacija, bez koje bismo društvo uistinu teško zamislili. Zatim odgoj: obitelj kao prostor "primarne socijalizacije", odnosno "prve" interpelacije; zatim još prehrana, odmor te ostale "biološke" potrebe. Najzad, ovamo barem do neke mjere spadaju i sportske i kulturne aktivnosti, higijena, razonoda, potrošnja te ostale suvremene navike. Konstatirajmo, dakle, da barem naše društvo bez privatnosti ne može egzistirati.

Pitanje koje iz te konstatacije neizbježno proizlazi je: kako se društvo usuđuje tako vitalne funkcije prepustiti slučaju i samovolji pojedinaca? Jedini odgovor, koji je po našem mišljenju moguć, jest: društvo se ne usuđuje niti to čini.

Isključenje

Sada smo prilično dobro promotrili unutrašnjost našega predmeta te istovremeno upozorili na neka proturječja i probleme. Možemo rezimirati.

Opozicije kroz koje pravo promatra uvredu nespojive su. Ako pokušamo pojmove unaprijed razdijeliti u skupine, nailazimo na poteškoće. Ti izrazi su dakle pravi plutajući označitelji: njihova svrha nije određena sve do kraja, kada ju možemo unatrag rekonstruirati - u našem

primjeru je to previše drastično presudom i njezinom utemeljenošću - uspostavlja se svaki put iznova, ideološki preokrojena.

Druga opozicija je posebno rječita: u uvredu, naime, uvodi nov, srodstveni sadržaj. Da pravo o privatnom govori kroz isti kanal s obiteljskim, nije plod slučajnosti, nego odraz općega uvjerenja koje im pripisuje slične značajke te čak uvjetuje jedno drugim. Sfera privatnosti se time ustoličuje u instituciju obitelji. To vjerovanje je dio ideologije, ideologem, koji uvjete opstanka društva luči iz javnoga te premješta odgovornost na pojedinca.⁸ Takvo poimanje je naravno istinito koliko i praktično. Pravo se odriče svoje konstitutivne značajke, snage razboritosti, da bi subjektu osiguralo slobodu. Mjesto gdje to radi, za društvo je bezuvjetno prije svega mjesto reprodukcije pojedinaca, a tako i konstitucije subjekata (o tome bi se doduše dalo raspravljati, mada nam se čini da je ta posebna institucija među drugima glede toga svejedno barem djelomično privilegirana, jer je ipak "prva"). To odricanje je zato isključivo formalno. Moguća je i potrebna jer na prazno mjesto stupa druga institucija - obitelj.

Pri tome nas još posebno zanima formalno izdvajanje i prijenos dijela odgovornosti za konstituciju subjekta na drugu instituciju. Ne-cijelost subjekta u pojedinačnoj situaciji uzet ćemo kao osobinu institucije uopće.

II.

Konstitucija subjekta kod Althussera

Promotrimo sada temeljnu koncepciju. To je Althusserova koncepcija konstitucije subjekta kroz ideologiju.

"Ukazuje se, dakle, da subjekt djeluje koliko ga proizvede taj sistem (navodimo ga u redoslijedu, u kojemu djeluje realno određivanje): ideologija koja postoji u nekom materijalnom ideološkom aparatu i propisuje materijalne prakse te uređuje materijalni ritual i postojanje u materijalnim djelatnostima subjekta, koji po svojem vjerovanju djeluje pri punoj svijesti." (Althusser 1980, str. 71. i dalje)

Teorija na prvi pogled izgleda previše deterministička i kruta. Subjekt je proizvod ideološkoga aparata (institucije) i samo tako djeluje. Drugim riječima, to je teza koja kaže "ideologija interpelira individue kao subjekte." Ujedno ćemo zadržati gornji citat po kojem subjekt djeluje samo kroz institucije, njegove prakse i vjerovanja su potpuno ideološki.

To naizgled vodi u proturječje, pa nema mjesta odakle bi ideologija dobila već izrađen subjekt. Taj problem ćemo kasnije detaljnije razriješiti, za sada neka nam u pomoć priskoči Levi-Strauss, koji društvo poima kao mnoštvo sustava simbola (koji se materijaliziraju u raznim institucijama), dok se subjekt konstituira na njihovom sjecištu (Levi-Strauss, 1996, str. 236). Time nismo iznevjerili Althussera, i kod njega je ideologija su-djelovanje više institucija odnosno ideoloških aparata, od kojih je jedan dominantan.

Ako uvedemo gledište po kojem subjekt instituciji na nekoj točki bježi, stvari se, naravno, mijenjaju. Ta ne-cijelost subjekta u pojedinačnoj situaciji ima za posljedicu jedan opći učinak, koji ćemo sada promotriti.

Institucija instituciji

Institucije subjekt dakle ne zahvaćaju u cijelosti, a prazna mjesta prepuštaju suplementnim institucijama. Ta mjesta ipak nisu tu zato da bi ih zasjele druge institucije, nisu način

⁸ To nije unutrašnji problem prava: veliki dio odgovornosti nosi i sociologija, koja obitelj predstavlja kao "osnovnu stanicu društva". Ta obitelj naravno nije samo neka obitelj uopće nego je većinom shvaćena kao jezgrena (odnosno atomska, ili kako već) i patrijarhalna obitelj. cf. također Keržan (1996.)

institucionalne podjele rada. Ta mjesta su upisana u samu logiku institucionalnog djelovanja.⁹

Prazna mjesta su strukturna nužnost institucija pa je izbor nemoguć i uvijek već izabran. Naime, na odabiru su dvije mogućnosti. Prva je da je simbolizacija totalna, ali se time gubi "realnost" sama (koje naravno uopće nema, koliko ni simboličke) - gubi se upravo subjekt. Druga je da postoje mjesta događaja, upisa subjekta u sustav, koja moraju biti prazna, s time da je dio realnosti uvijek već izgubljen.

Sustavi simbola uopće zahtijevaju takva prazna mjesta. Te rupe im omogućuju da uopće djeluju, da se privežu na realnost. Bez njih govore samo o vlastitom ustroju.

Neka za primjer posluži logika. Njen sustav je u samome sebi potpuno obuhvaćen, ali zato govori samo o odnosima unutar sebe - logika u svome čistome obliku ne govori o p -ima i q -ima, ali niti o konjunkcijama i disjunkcijama. Govori samo o prevođenju jednoga oblika u drugi - njen diskurs je tautološki, kontingentnosti ju ne zanimaju - u sebi je dakle potpuna. Kad je pak počnemo vezivati za realnost, ujedno se također stvaraju rupe, koje nije moguće simbolizirati - kraće rečeno, zakazuje. Sjetimo se samo logičkog pozitivizma. Zato je, kako kaže Lacan, "u suprotnosti s pretpostavljenim paradoksom potpuno moguće tvrditi - *Lažem.*" (Lacan, 1996, str. 39) I zbog toga Lacan uvodi algebarske jednadžbe, mateme, koji nisu označitelji, ali pripadaju redu Realnoga - indekse nekoga apsolutnoga značenja.

Institucionalno zakazivanje dakle uopće ni nije zakazivanje u pravom smislu te riječi nego je prije nemoć totalizacije. Suplementne institucije koje su tu da bi popunile prazninu su prijevoji, alibi kojim se brane pred ne-cijelošću subjekta.

Teza: kada institucije na nekom mjestu ispuste subjekt iz svog zagrljaja i pretpostave interpelaciju od strane neke druge institucije, njihova je pretpostavka ta, da je ta druga institucija potpuna, da je u njoj subjekt čitav.¹⁰ Cjelovitost institucija postoji samo u pogledu jedne u drugu. Nijedna nije sama u sebi mjesto cijelosti subjekta. Za svaku je neka druga mjesto otkud bi morala primiti već dovršeni idealni subjekt. Institucije su jedna drugoj fantazme, koje se konstituiraju oko želje, da bi dakle njihov objekt bio cjelovit.¹¹ Pošto je to pretovarivanje kružno, vodi u nepovoljnu beskonačnost. Institucije subjekt predaju, nijedna ga ne interpelira direktno nego pretpostavljaju, da je već interpeliran - rezultat toga je da subjekt ostaje nepotpun. Ona točka oko koje se institucije konstituiraju je također točka na kojoj se klišu. Dakle nova teza je: subjekt ostaje nepotpun u svim institucijama, svim sistemima simbola zajedno. Jedna od glavnih ideoloških mistifikacija modernog doba je ta da subjekt ipak postoji kao cjelina.

Subjekt je sam sebi najbolji objekt

Subjekt je u tom primjeru Realno u ideologiji.¹² Ono oko čega se simbolički red konstituira te je

⁹ Naša pretpostavka je da ukoliko bi za konstituciju subjekta odnosno simbolizaciju bila dovoljna jedna institucija, drugih ne bi ni bilo.

¹⁰ Čini nam se da naš primjer tu tezu potvrđuje. Privatnost (ili u nekoj drugoj situaciji subjektivnost) nije ništa drugo nego mjesto subjektove pretpostavljene cijelosti. Da ne bismo zvučali previše metafizički, recimo, da za nosioce ideologije imamo subjekte. Subjekt je sam sebi maglovit (neproziran)?

¹¹ Pošto je želja uvijek želja Drugoga, možemo si predstaviti kako svaka institucija pokušava drugoj ukrasti pretpostavljeno-već-interpelirani-subjekt.

¹² Ovdje bismo samo na kratko ocrtali dio Millerovog rezimea Lacana. Postoje dvije vrste identifikacije: imaginarna i simbolička. Imaginarna se događa (istovremeno i uspostavlja) na liniji ja u odnosu do maloga drugoga (a). U temelju je smrtonosna i destruktivna, identifikacija je rivaliteta. Simbolička pak ima funkciju pomirenja te se odvija na simboličkom području govora (gdje svoju funkciju pronalazi psihoanaliza). Uspostavlja subjekt u odnosu na velikoga Drugoga (A). Taj subjekt je subjekt nesvjesnoga, ono (Es). "Subjekt nesvjesnoga ne smijemo razumjeti kao individu, čiji je realni temelj u tijelu, ali također ni kao njegovu subjektivnost, koja je imaginarna." Subjekt nije bit, nego manjak-bit. Objekt (a) je realno, koje nije realnost, te ukazuje da je u njenom središtu - s tim da je realnost fantazmataska te se konstituira oko želje koja upravo tako odmjerava objekt (a). Tu koncepciju bisno rado razlikovati od ideološke, koja po našem mišljenju na nekoj liniji izjednačava ja sa subjektom. cf. Miller (1983.), str. 14-29. i Lacan (1994.), str. 271. i naprijed (Subverzija subjekta i dijalektika želje u freudovskom nesvjesnom).

istovremeno produkt simboličkoga. Postavljen i pretpostavljen. Istovremeno je to ono zrno koje u svojoj kontingentnosti kotaču simboličkoga onemogućuje nesmetano djelovanje. Ono što se uvijek vraća i ostaje nepromijenjeno. Onaj dio subjekta koji je nesimboliziran je onaj koji ne egzistira, ali inzistira kroz sve institucije.¹³ Za nas je dakle subjekt kao i kod Althussera proizvod institucija te kao kod Levi-Straussa proizvod sustava simbola. Razlika je u tome da ga uspostavljaju samo toliko koliko ga promaše. Subjekt je pogrešan susret. (Lacan, 1996, 53) Posljedice nisu male: subjekti, koliko vjeruju, vjeruju po svom vlastitom izboru. Po našem mišljenju, u konceptu ideologije moramo sačuvati element dobrovoljnosti, iako je besmislen. Kao što kaže Žižek: "Nema neuljudne ideologije" (Žižek, 1987, 93) - ideologija u nekoj točki mora moliti, a ne zahtijevati. Taj dobrovoljni izbor svejedno nije slobodan izbor - nemoguć je, pa se tek kroz njega uspostavlja subjekt.

Hoćemo reći kako subjekt pripada nekoj ideologiji, vjeruje u instituciju(e), koliko u njima prepoznaje svoju želju. Subjekt vjeruje u ideologiju, kada u institucionalnoj želji prepozna sebe kao objekt te istovremeno tu želju prepozna kao svoju. Tek kada mu simbolički red, Drugi, kaže koja je njegova želja, njegovo bivanje postaje osmišljeno. To je zbog toga jer želja institucije *jest* želja subjekta, subjekt također želi biti potpun - pitanje je samo u kakvom obliku će svoju želju prepoznati.

Zgodan primjer, kada sebe prepoznamo kao objekt želje, jest dirnutost (ganuće) pri raznim obredima priredenima nama u čast: "Sve to radi mene", kažemo si na rođendanskoj zabavi. Ili pak kada primamo društvena priznanja, odlikovanja i slično. To je naših petnaest minuta slave, kada spoznajemo da nas zajednica uistinu želi. Ideološki trik je naravno u tome da smo prepoznavanjem svoje želje te prepoznavanjem sebe kao objekta želje istovremeno prepoznali svoju pripadnost zajednici.

Tu je bitno da pripadnost pojedinog subjekta određenoj ideologiji nije inherentna ni jednome ni drugome. Tek kad je određena možemo rekonstruirati što je subjekt prigralo u naručje upravo te ideologije. Mitska točka izbora ideologije potpuno je kontingentna, s obzirom na subjekt kao i s obzirom na ideologiju. Taj izbor možemo utemeljiti tek iz ideološke pozicije. I iako smo gore rekli da subjekt želi biti potpun, to nije bitno kod želje - ta ili ona manifestacija se mogu razlikovati. Sama je želja u krajnjem smislu prazna. Bitno je da postoji samo koliko se podudara s željom Drugoga, institucije.

Subjekt ne samo da "funkcionira sam" (Althusser, 1980, str. 81), nego se i konstituira (interpelira) sam - uistinu, na presjeku institucija, na mjestu kojega je ideologija za njega već pripremila, no ipak. Na neki način, kriv si je sam: Pošto ne prepoznaje vlastite nesvjesne želje, subjekt adresira pitanje o tome na Drugoga, odakle mu se vraća u obliku pitanja: Što želi od mene? Ideološke fantazme, koje mu se na tom mjestu nameću, pomažu mu artikulirati vlastitu nesvjesnu želju. Nepoznavanje samoga sebe je zaista nesporazum, iako konstitutivan nesporazum. (Lacan, 1994, 290-292)

Ideologija nas dakle grabi u najvećoj intimnosti: u našoj želji.¹⁴

¹³ Tako smo drugim putem došli do istoga zaključka kao i Žižek. cf. Žižek (1987.), str. 180.

¹⁴ Tako smo obranili Althusserovo poimanje ideologije. S jedne strane smo iz koncepta odstranili "totalitarni" naboj, a istovremeno smo sačuvali totalitet subjektovog postojanja i djelovanja kroz ideologiju.

Literatura:

- Althusser, Louis: *Ideologija in ideološki aparati države*. V ideologija in estetski učinek, ur. Zora Skušek - Močnik, Cankarjeva založba, Ljubljana 1980.
- Althusser, Louis: *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1985.
- Austin, John L.: *Kako napravimo kaj z besedami*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1990.
- Barthes, Roland: *Retorika starih. Elementi semiologije*. Studia humanitatis, Ljubljana 1990.
- Davidson, Donald: *Raziskave o resnici in interpretaciji*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1988.
- Dolar, Mladen: *Subjekt, ki se zanj predpostavlja, da uživa*. Spremnna beseda k Alain Grosrichard, Struktura seraja, Studia Humanitatis, Ljubljana 1986.
- Ducrot, Oswald: *Izrekanje in izrečeno*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1988.
- Geertz, Clifford: *"Z domorodskega zornega kota": o naravi antropološkega razumevanja*. V časopis za kritiko znanosti 179, Študentska založba, Ljubljana 1996.
- Habermas, Jürgen: *Strukturne spremembe javnosti*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1996.
- Jakobson, Roman: *Lingvistični in drugi spisi*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1989.
- Keržan, Dorijan: *Izviri ideološkega pojmovanja družine*. V časopis za kritiko znanosti 179, Študentska založba, Ljubljana 1996.
- Lacan, Jacques: *Spisi*. Analecta, Ljubljana 1994.
- Lacan, Jacques: *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Analecta, Ljubljana 1996.
- Levi-Strauss, Claude: *Uvod v delo Marcela Maussa*. V esej o daru in drugi spisi, Studia Humanitatis, Ljubljana 1996.
- Mauss, Marcel: *Esej o daru in drugi spisi*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1996.
- Miller, Jacques-Alain: *Pet predavanj o Lacanu v Caracasu*. V gospodstvo, vzgoja, analiza, Analecta, Ljubljana 1983.
- Močnik, Rastko: *Extravagantia*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1993.
- Močnik, Rastko: *Tri teorije (Ideologija, nacija, institucija) *cf*, Ljubljana 1999.
- Riha, Rado: *Filozofija v znanosti*. Analecta, Ljubljana 1982.
- Salecl, Renata: *Zakaj ubogamo oblast*. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1993.
- Saussure, Ferdinand de: *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Studia Humanitatis, Ljubljana 1997.
- Šumić-Riha, Jelica: *Avtoriteta in argumentacija*. Analecta, Ljubljana 1995.
- Žižek, Slavoj: *Jezik, ideologija, Slovenci*. Delavska enotnost, Ljubljana 1987.

INSTITUTION IN SUBJECT

Summary:

The paper follows althusserian and lacanian legacy to show on the example of legal conception of insult how the subject is constituted on the cross-section of various institutions which in themselves are not adequate. The constituted subject thus also remains split and uncomplete. This conception of the constitution of the subject has consequences for the theory of ideology. Namely: the subject is interpellated into a specific ideology only when ideological fantasies help to articulate subject's own unconscious desire as an answer to the subject's demand for sense which the subject misinterprets as a question from the Other: "Che vuoi?"

Keywords: *subject, institution, ideology, interpellation, desire*